

<https://doi.org/10.62837/2025.5.463>

TOFIQ ƏBDÜLHƏSƏNLİ
UNEC-in kafedra müdiri
filologiya elmləri doktoru, professor.

BƏXTİYAR VAHABZADƏ POEZİYASINDA POETİK FİKRİN BEYNƏLMİLƏL GENİŞLİYİ

Açar sözlər: tənqidçi, istiqlal, beynəlmiləl, həmrəylik, milli-sosial şüur

Key words: *critic, independence, multinational, solidarity, national –social consciousness.*

Ключевые слова: *критик, независимость, многонациональный, солидарность, национально- социальное сознание.*

Böyük Azərbaycan şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 100 illik yubileyini qeyd edirik. Azərbaycan Respublikasının prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin bu münasibətlə imzaladığı sərəncamda deyilir: “Bəxtiyar Vahabzadə mübariz şəxsiyyəti və çoxşaxəli fəaliyyəti ilə XX əsrin ikinci yarısından etibarən Azərbaycan bədii-ictimai fikir tarixinə parlaq səhifələr yazmış qüdrətli simalardandır. Onun Vətənə, millətə və doğma ana dilinə sonsuz məhəbbət ifadə edən, dərin poetik-fəlsəfi düşüncələrlə zəngin irsi daim mədəni-mənəvi dəyərlərə ehtiram, milli azadlıq ideallarına bağlılıq və istiqlal məfkurəsinə sədaqət hissi aşılamışdır. Sənətkar ədəbi və elmi yaradıcılığını uzun illər pedaqoji fəaliyyəti ilə uğurla əlaqələndirərək, bir neçə nəslin milli təfəkkürünün formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Bəxtiyar Vahabzadə ictimai xadim kimi xalqın taleyüklü məsələlərinə münasibətdə həmişə əsl ziyalı mövqeyi nümayiş etdirmişdir”.

Azərbaycan poeziyasında tənqidçilərin dediyi kimi sosial şüurun, əsl həqiqətdə isə milli şüurun oyanıb genişlənməsində böyük xidmətləri olan şairlərin təcrübələri millətin istiqlalə yetişməsində az iş görmədi. Bu sırada təkcə xalq şairi Rəsul Rza deyildi, eyni vuruqla Azərbaycan poeziyasının yaşlı, orta və cavan nəsillərinin nümayəndələrinin də adlarını çəkmək olar. Poetik fikrin beynəlmiləl genişliyi, öz istiqlaliliyyəti uğrunda mübarizə aparan xalqlarla həmrəylik ideyası, necə deyərlər, səfərbəredici milli-sosial şüur Bəxtiyar Vahabzadəyə («Portuqaliya şeirləri»), Süleyman Rüstəmə, Qasım Qasımozadəyə («Çətir ürək»), Əliağa Kürçaylıya («Azad dustaq»), Cabir Novruza, Məmməd Araza, Balas Azəroğluna, Fikrət Sadığa, Fikrət Qocaya, Vaqif Cəbrayılzadəyə və digər şairlərə də xas idi.

Bu baxımdan Bəxtiyar Vahabzadənin ötən əsrin yetmişinci illərindən üzü bəri yazdığı ictimai-siyasi motivli şeirləri maraq doğurur. Konkret misallara müraciət edək. «Sovxa medallar» şeiri şairin London təəssüratı üstündə yazılmışdır. Bu şeir Bəxtiyar Vahabzadənin lirikasına xas olan ən əsas cəhətləri özündə birləşdirir: mövzu kimi işlənən, bu və ya digər ölkənin ictimai həyat mənzərəsindən götürülmüş

səciyyəvi bir hadisə (və yaxud həmin ölkənin tarixi ilə bağlı çox ibrətli bir fakt) şairi bu şeiri yazmağa məcbur edən, öz millətinin taleyi ilə bağlı məqsədini əyaniləşdirmək üçün bəhanə kimi seçilir.

Köhnə bazarında Portobellonun,
Təzəli-köhnəli nə istəsən var.
Qərribə şəhərdir bu qoca London.
Satılır bazarda lap açıq-aşkar,
Faşist ordusundan qalma medallar¹

Burada nə var ki?! Nə olduğunu konkret şəkildə bilmək üçün şeiri axıra kimi, özü də bütün Bəxtiyar Vahabzadə şeirinin kontekstində oxumaq gərəkdir. Şairin yaratdığı poeziyanın, poetik ənənələrin konteksti isə anladır ki, burada «beynəlmiləl informasiya» öz-özlüyündə, ümumiyyətlə, heç bir maraq kəsb etmir, edə də bilməzdi. «Gülüstan»ın müəllifini ancaq mənsub olduğu millətin azadlıqdan məhrum olması həqiqəti maraqlandırır. Bir dəfə öz dərini açıq şəkildə, heç bir bəzək-düzəyə yol vermədən qələmə alan şairin (nəticəsi tarixdən məlumdur) Ezop üslubuna müraciət etməkdən başqa çarəsi yox idi. Ancaq öz təbiətinə, poetik temperamentinə həmişə sadıq qalan şair əksər hallarda Ezop qəlibini də vurub dağıdırdı, özünü orada çox narahat hiss edirdi.

Bu gün eksponat...
Muzeydir yeri.
Adi bir marağa o, hədəf olmuş.
Yarım funt nədir ki...
Onun dəyəri
Onun şöhrətilə bir basdırılmış.
Öyrənmək istədim:- Bu medalların
Kimdir müştərisi?
Dedilər hər kəs.
Anladım, faydası yox sualların,
Mənim duyduğumu o, duya bilməz².

«Mənim duyduğumu o duya bilməz!» Bu qəfil duyğu şeiri fikrən iki yerə parçalamaqla onun bütün orqanizmindən sanki bir ildırım kimi keçir:

Bu medal... Bəlkə də bir pilotundu,
Bunu nahaq yerə almayıb ki, o...
Sizin bir şəhəri dağıtdığından,
Bu xaç nişanını veriblər ona.
Atanın qanıdır üstündə yanan,

Yaxşı bax sən onun parıltısına³.

Əsas söz («Mənim duyduğumu o duya bilməz!») deyildiyindən, şeirin mətnindən müxtəlif yozumlar doğulur. Şeirdə fərqli məkan və zamanların bir-birinə qarışması, qarışıq da fərqləndirilməsi prosesi gedir. Bu proses o qədər qarşısıalınmaz olur ki, ən müxtəlif münasibətlərdə müqayisə öz-özlüyündə ibrət dərslərini doğurur. Bəs bu ibrət dərsi konkret olaraq nələrdən ibarət idi? Məlumdur ki, Azərbaycanda müstəqil milli respublikanın yağmalanması, bundan sonra isə millətə öz tarixini, milli ənənələrini unutdurmağa xidmət edən son dərəcə əxlaqsız bir prosesin baş alıb getməsi gələcək nəsillərdə milli, özünüdərk şüurunun formalaşması, qorunub saxlanılması üçün böyük təhlükə törədirdi. Tarix elə gətirmişdi ki, Azərbaycan xalqının nümayəndələri də SSRİ-nin müxtəlif maraqları uğrunda qanlar tökməli olmuş, çoxsaylı qurbanlar vermişdilər. Götürək elə şeirdə adı çəkilən faşist Almaniyasına qarşı aparılan müharibə faktını. Belə çoxsaylı hadisələrdə qan verən millət əvəzində heç nə qazanmamışdı! Şeirdə «medal parıltısı» ifadəsi doğrudan da çox yerində işlədilmişdir. İllər boyu SSRİ məkanına imperiya əsarəti ilə zəncirlənən xalqlar da məhz medal, tərif, təltif... parıltısına aldadılmış, bu kimi şeylər insanları, xalqın düşünən beyinlərini əsas həyatı məqsədindən döndərmişdi.

Göründüyü kimi, sual düşünməyə, ətraflı şəkildə götür-qoy etməyə çağırır. Bu tipli şeirlərin, konkret poetik ənənənin dairəsi genişlənib böyüdükcə isə onların xalqın düşüncəsinə təsir etmək imkanları da artırdı. SSRİ adlanan ölkəni, Kommunist Partiyası ideologiyasının başlıca-təməl prinsiplərini dünyada təbliğ etmək məqsədilə müxtəlif xarici ölkələrə ezamiyyətlərə göndərilən şairlərin əksəriyyəti oradan milli şüura xidmət etmək üçün bol-bol materialla geri dönürdülər.

Biri çayın bu tayından,
Biri çayın o tayından
İki qardaş,
Dayanıbdır yad ölkədə
Üz-üzə⁴.

Bu şeir də («Qürbətdə görüş») Bəxtiyar Vahabzadənin London təəssüratını əks etdirir. Şeirin təsir dairəsinin geniş olması onun əsas faktını təşkil edən konkret tarixi hadisənin yeganə olmamasıdır. Şairin özünün də mənsub olduğu millətin yaddaşında dərin şırımlar açmış bu fakt son dərəcə canlı bədii lövhələrin yaradılması üçün böyük rol oynayır.

Bəxtiyar Vahabzadənin «Ehramların önündə», «Aclardan toxlara» və s. şeirlərində də Şərq və Avropa xalqlarının azadlıq mübarizəsi tarixinə aid olan faktlar sırf milli problemlər müstəvisində mənalandırılmışdır.

Maraqlıdır ki, Azərbaycan şairlərinin, o cümlədən B.Vahabzadənin beynəlxalq mövzularda yazmış olduğu əsərlərdə əslində dolayısı ilə Azərbaycan xalqının azadlıq

istəyinin əks etdirməsini Türkiyə ədəbiyyatşünasları da sezmiş və müəllifin əsərlərini yüksək dəyərləndirmişlər. Məsələn, Hüsniyyə Mayadağlının «B.Vahabzadənin əsərlərində sətiraltı ifadələr» adlı məqaləsində bu məqama diqqət yetirilir: «Dan yeri» kitabında (1973) çap etdirdiyi «Neo» şeirinin əvvəlinə «Asiya və Afrika yazıçılarının Daşkənd müşavirəsində təəssüratı» sözlərini yazsa da, bu şeirdə müstəmləkə halına salınmış, Rusiyadan asılı vəziyyətdə yaşayan Azərbaycan, özbək, türkmən və s. millətlərin taleyi nəzərdə tutulmuşdur.

«Açıq söhbət» kitabında (1977) dərc edilmiş «Qara qutu» şeirinin əvvəlində Amerikadan bəhs olunduğunu yazsa da, oxucuya dərhal məlum olur ki, söhbət Azərbaycandan, ümumən Sovetlər İttifaqından, evlərə, mehmanxana otaqlarına qoyulan səsyzma aparatlarından, qonaqların danışığının yazılmasından gedir.

«Payız düşüncələri»ndə «Azadlığın özünün olmadığı yerdə sözünün bol olduğunu» söyləyən B.Vahabzadə ömrü boyu azadlıq mövzusunı dilə gətirmiş, istər Əlcəzair, istər Fələstin azadlıq hərəkatlarından, istərsə də Vyetnamdan bəhs edən əsərlərində ürəyində həmişə öz Vətəni Azərbaycanı tutmuşdur⁵.

Ölkə prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin sərəncamı ilə 100 illik yubileyi qeyd edilən Azərbaycanın xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılıq yolu həmişə tədqiqatçıların, ədəbiyyatşünas alimlərin araşdırma obyektinə olacaq. Böyük şairin şeirləri bundan sonra da oxucuların milli düşüncələrinin formalaşmasına xidmət edəcək.

Ədəbiyyat

1. Bəxtiyar Vahabzadə. Payız düşüncələri. Bakı. Yazıçı, 1991, səh.177
2. Yenə orada. səh.177
3. Yenə orada. səh.177
4. Bəxtiyar Vahabzadə. Payız düşüncələri. Bakı. Yazıçı, 1991, səh.181
5. Hüsniyyə Mayadağlı. B.Vahabzadənin eserlərində sətiraltı ifadələr, "Türk edebiyatı" dergisi, şübat, 1994.

Tofiq Abdullhasanli
Head of Department at UNEC
Doctor of Philological Sciences, Professor.

The International Significance of Poetic Thought in Bakhtiyar Vahabzadeh's Poetry

The article considers that in the opinion of critics in Azerbaijani poetry the great role played the achievement of the nation's independence by the experiments of outstanding poets who had great merit in the awakening and of social and national consciousness. In this list apart from Rasul Rza, there were representatives of the elderly, middle and young generation.

Bakhtiyar Vahabzadeh, Suleyman Rustam, Qasim Qasimzadeh, Aliaga Kurchayli, Yabir Novruz, Mamed Araz, Balash Azerogli, Fikret Sadyq, Vaqif Gabrailzadeh refer to such poets who had the multinational grandeur of poetik thought, shared with other peoples for independence, mobilized national –social consciousness.

From this point of view, Bakhtiyar Vahabzadehs socio – political poems have been of great interest since the 1970 s. An example of this is the poem „Sakh Medallar” written on the basis of London impressions. This poem includes all the main features inherent in the lyrics of Bakhtiyar Vahabzadeh.

Тофик Абдулгасанов
Заведующий кафедрой
UNEC

Доктор филологических наук, профессор.

Международное значение поэтической мысли в поэзии Бахтияра Вахабзаде

В статье рассматривается то, что по мнению критиков в азербайджанской поэзии достижение нации к независимости огромную роль сыграли опыты выдающихся поэтов имеющих большие заслуги в пробуждении и развитии социально – национального сознания. В этом списке кроме Расула Рзы находились представители пожилого, среднего и молодого поколения. Бахтияра Вахабзаде, Сулейман Рустам, Гасым Гасымзаде, Алиага Кюрчайлы, Джабир Новруз, Мамед Араз, Балаш Азероглы, Фикрет Садыг, Фикрет Годжа, Вагиф Джабраилзаде относятся к таким поэтам которые имели многонациональное величие поэтической мысли, солидарничали с другими народами за независимость, мобилизовали национально – социальное сознание.

С этой точки зрения к общественно- политическим стихотворениям Бахтияра Вахабзаде начиная с 70 – х годов прошлого века проявляется большой интерес. Примером может служить стихотворение поэта «Совха медаллар» написанное на основе Лондонских впечатлений . Это стихотворение включает в себе все основные черты присущие лирике Бахтияра Вахабзаде.

Rəyçi: professor Maarifə Hacıyeva